

NAVARCLES

Poble de Bages, uns 10 k. ENE. de Manresa, vora la Riera de Calders, afl. esq. del Llobregat.

Pron. mod. nòbàrkles oït a Moià i a Santpedor (Casac. 1920), amb gentilici: *Navarclins*. També oït per mi a Mura i als masos de St. Vicenç de Castellet (1924); i enq. de Pau Miró, 1937. N'hi ha notes d'interès en els butlletins dels Centres Excursionistes de Manresa, que hi feien aplecs en els anys 1924.

MENCIONS ANT. 993: el comte Borrell, en el seu testament, entre les deixes que fa a molts monestirs i esgl.: «ad Sto. Cucuphate, equas 4, et vaccas 5; ad Sta. Cecilia in Monte Serrato similiter; ad Sto. Benedicto de Bages subtus *Navarculus*, similiter; ad St. Laurentio Lordense ---» (*MarcaH.*, 947.18); 1020: a l'acta de dotació de Sta. Maria de Manresa: l'afrontació és «--- perilionem --- descendit ad flumen Lubricatum et pervenit ad vadum de *Avarculis*, per oram fluminis predicti, subtus eccl. Sti. Benedicti» (*MarcaH.* 1032, 49).

SS. XII i ss., amb *Nau-* constant. 1070: ad Sta. Ma. de Monte-Serrato uncia una, et ad Sta. Ma. de *Navarculus* mancusos 3, ad --- Vila de Chavals ---» (*Arx. Sols.*); 1196: *Navarclis* (Kehr, *Papsturk*, p. 572); *S. XII: Navarcles* (l·listes de parròquies vigatanes, p.p. Pladevall, docs. I, II, III, p. 72); 1331: *Ste. Marie de Navarcles* (p. p. Junyent, *Mi. Griera* I, 379); 1359: «perroquia de *Navateles* (*CoDoACA* XII, 64 probt. lleig *-arcles*, amb *te* err. per *rc*).

Més notable la forma *Navarques* en què apareix en el fogatge 1515 de la vegueria de Manresa (p.p. Josep Iglésias); molt repetida, aquest fogatge, no serà error de còpia ni d'impressió.

En rigor, doncs, totes les mencions antigues poden coincidir amb el *Navarcles*, modern, salvant la forma *Navarques* de 1515 i les llatinitzacions, si acceptem l'esmena de la de 1359; car es clar que l'hapax *Avarculis* de 1020, forma completament isolada, ha de resultar d'un natural error haplogràfic de còpia en la corrent construcció *in Na-*.

ETIM. Res no se n'ha escrit, fora d'una nota d'*AlcM*, en relació amb *Navas*, i amb *Navata*, nom que, com veurem en els arts. següents, no es relaciona amb *Nava(s)*. Però ni l'un ni l'altre no ens expliquen la formació de *Navarcles*. Jo mateix, però, l'havia posat vagament entre els NLL pre-romans (en *E. T. C.* I, 205) pensant en la insòlita fesomia de la terminació i en la coincidència amb el cast. *nava*.

Diguem-ne hipòtesi (A). Però no es pot trobar paisatge més divers de les *navas* castellanés—altiplanícies desolades, o valletes entre muntanyes generalment seques—que el de Navarcles; i tampoc cap sufix pre-romà conegut no coincideix ni s'acosta gaire amb aquesta terminació *-arcles*. Sense descartar del tot

aquesta conjectura tan poc prometedora, se'n pot proposar una altra, que almenys va d'acord amb el paisatge i amb altres noms de lloc catalans ben coneguts.

B) De Navarcles, en efecte són característics el riu de Calders que, a la confluència amb la Riera de Navarcles i vora el gual del Llobregat, sobreix, formant-hi grans bassals. Passant-hi l'hivern de 1969, vaig constatar que el de Calders és un riu de corrent continu, si bé no massa abundant; i després de les pluges, sempre queden, en aquell terreny planer, grans esteses d'aigua, que mai s'arriben a eixugar del tot: és justament la circumstància que ha donat el nom de la vila de *Calders* (7 o 8 k. més amunt) provinent de CALDARIOS 'bassals' (<'calderons'), com és ben sabut des de Balari, i he confirmat en altres articles. El nom de *Bages*, ja hem vist en l'art. que hi dedico, que ve també de les esteses d'aigües estancades.

El ll. LAVACRUM 'safareig, bassa, rentador' apareix en toponímia amb diverses modificacions del grup -CR- (> CL etc.), i en particular, amb transposició CR > -rc-, (ja antiga), en el nom de la deu famosa que ha donat el determinatiu del nom de *Fòrnols del Llavarco* a l'alt Matarranya (*E. T. C.* I, 92). I sobre els descendents de la variant LAVACLU, veg. els arts. *Llavall*, *Llavaix* i *Lavallol*, supra, entre els quals hi ha bastants casos de *Navall* amb la l- inicial dissimilada.

Doncs *Navarcles* ¿podria sortir del plural llatí LAVACRA?, amb aquella transposició (LAVACRA > *LAVARCA), i amb N- com *Navall*: d'ací *Navarques*, com el veiem en les mencions de 1515, i després *Navarcles* per repercussió de la líquida.

Val a dir que en el cas del *Llavarco* de l'alt Matarranya en el canvi CR > rk fou decisiva la repugnància de l'àrab per als grups explosius com -kr- i en general oclus. + líquida, (cf. *Mariés* a l'art. *Madres*); i ací, on els moros no tingueren ocupació durable no comptem amb aquest factor; caldria recórrer a la influència auxiliar d'alguna contaminació.

De NLL menors, deriv. d'*arc* i *arca*, *arques?* *Pla de l'Arca*, nom de tants indrets de dòlmens i de ruïnes pre-romanes: *Els Arcs*, llogarets de Bellví, Santa Pau, Vinyols, *Arquets* de la Torregassa, en el Baix Penedès; Vall d'*Arques*, poble i vall engorjada en el Baix Urgellet; veg. *DECat.* I, 365. I Amb aquella mateixa repercussió: baix gr. αρκλαι i b. ll. *arcula* (362b), que és fenomen registrat en altres mots catalans (*DECat.* VIII, 787a56ss, II, 838b48).

Però aquesta transposició kr>rk, massa anòmala, ens obliga a deixar aquesta etim. (B) en greu dubte. I donar pas a una tercera hipòtesi:

C) Puix que *Navarcles* es troba vora l'antic gual del Llobregat, i arran de la fi del seu curs recte, de Nord a Sud, des de les serralades i grans bosquíries pirinenques, hi ha motiu per suposar que fins aquí baixava el transport de troncs i brancs d'arbre, en rais o tramades i, a la fi barcases. Aquí es podien